

تأملی بر گلزار قدس

محسن ناجی نصرآبادی*

چکیده

گلزار قدس عنوانی است که فیض کاشانی بر مجموعه‌ای از غزلیات، رباعیات و قصاید خود نهاده است. وی به رسم معهود پیشینیان در آغاز این اثر دیباچه‌ای فراهم آورده که آراستگی کتاب را دو چندان کرده است. برخی از پژوهشگران معاصر بر آنند که این دیباچه، رساله‌ای است مستقل از فیض کاشانی. در تصحیح دیوان فیض کاشانی بر این دیباچه بخش مستقل دیگری با عنوان «ختم دیباچه از نسخه عصر مؤلف» افزوده شده است. با اندک تأملی در خواهیم یافت که این ختم، همان رساله‌ی مشوق‌العشق فیض است. هم‌چنین در این مقاله گزارشی کوتاه از رساله‌های شوق‌العشق، شوق‌الجمال و... ارائه می‌شود.

کلید واژه‌ها

گلزار قدس، دیوان فیض کاشانی، شوق‌العشق، شوق‌الجمال

---

*. مصحح و کارشناس ارشد نسخ خطی، مدیر کتابخانه بنیاد پژوهش‌های اسلامی

از آثار ادبی قابل توجه فیض کاشانی می‌توان از گلزار قدس او نام برد. این اثر شامل غزلیات و رباعیاتی است که فیض کاشانی در طی سال‌های مختلف سروده است. گویا وی، قبل از سال ۱۰۶۲ که تحریر دوم فهرست نخستش را تدوین کند آن را با مقدمه‌ای به نثر فراهم می‌آورد و در فهرست تألیفات خویش از آن نام می‌برد.

سر آغاز گلزار قدس، دیباچه‌ای است که فیض در آن پس از حمد الهی، سبب گرایش و تمایل خویش به اشعار و ابیات اهل معرفت و محبت را بیان می‌دارد تا حدی که زمان شباب که آتش طبیعت در التهاب است، گاه‌گاه با قلت بضاعت، از مبادی معرفت و محبت به قدر حوصله بهره می‌برد و کلام خویش را فراخور استطاعت در لباس تمثیل و استعارت به ضابط نظم و خازن تألیف می‌سپرد، آن گاه که سخنان منظوم را فراهم می‌آورد در صحیفه‌ای ترتیب می‌دهد که متعظشان وادی طلب که به واسطه‌ی حجب ظلمانی گرفتارند به دست‌یاری آن کلمات شورانگیز خود را از وادی خذلان بیرون کشند. در پی آن به معارضه و ستیز گروهی قاصر برمی‌خیزد که نسبت عشق و محبت را به جناب الهی روا نمی‌دانند و آن را گمانی باطل می‌داند و برای اثبات مدعای خویش از قرآن و حدیث دلالت می‌آورد. وی بر این باور است که اشعارش از گونه شعری نیست که در شرع رسول - صلی الله علیه و آله - مذمت شده، بلکه بعضی از گونه‌ی دعا و مناجات است و بعضی تحمید و گونه‌ی دیگر از قبیل حکمت و موعظه است.

پس از ختام این مقدمه، غزلیات و رباعیات - و احتمالاً برخی از قصائد - فیض به دنبال می‌آید. یگانه نسخه‌ی معتبر - شناخته شده - که با این نگرش فیض فراهم آمده، نسخه‌ی شماره‌ی ۹۳۷ کتابخانه‌ی ملی است که توسط شاگرد فیض، ابن سید رکن الدین مسعود عقیل الدین الحسینی در اواخر سال ۱۰۸۵ کتابت شده است. در همان سال‌ها، فیض، طرائف و ظرائف این گلزار قدس را بیرون می‌کشد و چند رساله‌ی منظوم دیگر با عنوان‌های *شوق العشق*، *شوق الجمال*، *المنتخب الکبیر* و *المنتخب الصغیر* فراهم می‌آورد.

افزون بر گلزار قدس و مشتقات دیگر آن، فیض دارای مثنوی‌های متفرقه‌ای است؛ هم‌چون *سلسبیل*، *شراب ظهور*، *تسنیم*، *ندبه العارف*، *آب زلال*، *آداب الضیافه*

و قصاید دهر آشوب که در فهرست اول و دوم از آن‌ها نام می‌برد. در فهرست نسخ خطی به غیر از آب زلال و قصاید دهر آشوب نسخه‌ای به دست نمی‌آید، اما فیض به صراحت از آن‌ها نام می‌برد. برای روشن شدن مطلب به تحریر دوم فهرست نخست فیض نگاهی می‌اندازیم و عبارت آن را ذکر می‌کنیم:

و منها الكتب المنظومة في المناجاة مع الله سبحانه و المعاتبة مع النفس و ابراز التثویات و غیر ذلك كالمثنویات المسمّاه بسلسبیل، و - شراب طهور - و - تنفیس الهموم - و - وسیله الابتهاال - و - آب زلال - و - آداب الضیافه - و - قصائد دهر آشوب - و - شوق المهدی و الغزلیات و الرباعیات و القصائد و توابعها كلّها بگلزار قدس.

و كطرائف من اجزائها المنتزعه منها الموسومات بشوق العشق - و - شوق الجمال - و - المنتخب الكبير - و - المنتخب الصغير.

و يقرب المجموع بعد حذف المكررات من عشرين الف بيت أوة يزيد و امثالها كل يوم بعرضه مزید.

الف) مثنویات

۱- سلسبیل ۲- شراب طهور ۳- تسنیم ۴- ندبه العارف ۵- ندبه المستغیث ۶- وسیله الابتهاال ۷- آب زلال ۸- آداب الضیافه

ب) قصاید

۹- دهر آشوب

ج) غزلیات و رباعیات و قصاید

۱۰- گلزار قدس ۱۱- شوق المهدی ۱۲- شوق الجمال ۱۳- المنتخب الكبير

۱۴- المنتخب الصغير

د) شوق المهدی (شامل غزلیات)

اندکی پس از وفات فیض در سال ۱۰۹۱، نسخه‌هایی از آثار منظوم در شبکه‌های نسخه نویسی فراهم می‌آید و در بعضی از آن‌ها عنوان مجعول دیوان فیض یا دیوان محسن درج می‌شود و این عنوان مجعول هم‌چنان تاکنون بر روی اشعار فیض می‌ماند، به گونه‌ای که فهرست نویسان نسخ خطی، در هنگامی که به نسخه‌ای از اشعار فیض بر می‌خورند بدون توجه به مندرجات و تقسیم بندی‌های

خود فیض در فهرست آثارش آن را دیوان فیض می‌شناسانند. به این ترتیب آثار منظوم فیض دچار یک آشفتگی شده و هر اثر نویافته‌ی دیگر آن، این کلاف را در سردرگمی بیشتر فرو می‌برد.

تاکنون چهار مرتبه اشعار فیض با عنوان دیوان چاپ شده که قدیمترین آن چاپ هندوستان است. در این چاپ ۲۸۳۰ بیت از غزلیات و ۲۷ رباعی مندرج است. چاپ دیگر مربوط به انتشارات شمس است که شامل قریب به ۷۵۰۰ بیت از غزلیات و رباعیات می‌شود. چاپ سوم به کوشش آقای پیمان در مجموعه انتشارات سنائی به زیور طبع آراسته شد و در سال‌های مختلف مورد تجدید چاپ قرار گرفت. آقای پیمان حدود ۹۰۰۰ بیت غزل و رباعی جمع آوری نموده که تا بیست هزار بیت اشعار فیض فاصله زیادی دارد. در سال ۱۳۷۱ آقای مصطفی فیضی از خاندان فیض با عنایت به نقصان اشعار دست به تصحیح جدیدی از این اشعار فیض زد که توسط انتشارات اسوه در سه مجلد منتشر شد. اشعار موجود در چاپ آقای فیضی در حدود ۱۳ هزار بیت است. این چاپ از تصحیح التقاطی چند نسخه فراهم آمده است. نسخه‌های خطی مورد استفاده آقای فیضی به ترتیب اولویت از این قرار است:

الف) نسخه‌ی اصلی یا اساس. نسخه‌ای فاقد آغاز و انجام است که با توجه به کهنگی آن را نسخه مؤلف خوانده‌اند.

ب) نسخه‌ی کتابخانه‌ی ملی به خط ابن سید رکن الدین مسعود عقیل الدین الحسینی به شماره‌ی ۹۳۷. این نسخه شامل دیباچه‌ی گلزار قدس، غزلیات و رباعیات است که برای شناخت گلزار قدس بسیار مهم و قابل اعتناست.

ج) نسخه‌ی شماره‌ی ۵۴۹ کتابخانه‌ی ملی شامل منتخبی از غزلیات و قصیده‌ی توحیدیه (؟) فیض به خط خوش دوران قاجاریه از کاتبی نامعلوم (شاید یکی از منتخبات فیض باشد).

د) نسخه‌ی شماره‌ی ۲۴۷۳ ف کتابخانه‌ی مجلس که تنها شامل قصاید است و احتمالاً مربوط به عصر مؤلف است و قصیده‌ای به سال ۱۱۱۱ به آن افزوده‌اند.

ذ) چندین مجموعه که برخی از آن‌ها قابل اعتناست. در مورد نسخه‌ی اساس (اصلی) هرگز نمی‌توان ادعا کرد که نسخه بدون

آغاز و انجام آقای فیضی به دلیل کهنگی، نسخه‌ی مؤلف باشد. خود نسخه هم هیچ تصریحی به این نکته ندارد و مصحح محترم بدون قرینه و دلیل نسخه‌ی اساس را انتخاب کرده که خود خطبی فاحش در علم تصحیح متون است.

بنابر تصریح خود فیض گلزار قدس نامی است که او بر مجموعه‌ای از غزلیات، رباعیات و قصاید خود می‌نهد. وی با نگارش دیباچه‌ای در آغاز این اشعار بنا به رسم معهود پیشینیان، آراستگی آن را دوچندان می‌کند. مصحح فاضل به هنگام تصحیح تصور نموده‌اند این دیباچه رساله‌ی مستقلی است با نام گلزار قدس (دیوان فیض. ص ۱۹۳). این سهو را مرحوم محمد مشکوه نیز در مقدمه‌ی جلد دوم المحجّه البیضاء مرتکب شده‌است (ص ۳۵). کلام ملا محسن در دیباچه به صراحت این مطلب را روشن و واضح می‌سازد:

اما بعد چنین گوید مؤلف این کلمات و ناظم این ابیات محسن بن مرتضی الملقب به فیض افاض الله علیه ذوارف المعارف که در اوان صبا که هنوز طبع لطیف به تکرار لغت می‌فرسودم و عمر شریف در ضبط قواعد نحو صرف می‌نمودم، رغبت تمام به اشعار و ابیات اهل معرفت و محبت می‌داشتم... پس آن سخنان منظوم را فراهم آورده در صحیفه [ای] ترتیب دادم تا متعطشان به وادی طلب که به واسطه‌ی تراکم حجب ظلمانی در فیافی جهان سرگردان مانده باشند به دستیاری این کلمات بشورانگیز و آن اشعار مهرآمیز کمد شوق در گردن جان انداخته، خود را از مهاوی خذلان بیرون کشند و از آن می‌ها جرعه‌ها بچشند... و از آن چه معلوم می‌شود که اشعاری که در این کتاب مذکور است از قبیل شعری نیست که در شرع رسول الله - صلی الله علیه و آله - آن را مذمت کرده‌اند و باطل شمرده، بلکه از قبیل دعا و مناجات است و ما هر یک از الفاظ مجازیه متداوله اهل معرفت را که به منزله‌ی اصول است نسبت به دیگرها با بعضی از متعلقان آن بیان کنیم که اشاره به کدام معناست از معانی حقیقت تا کسی را که آشنا به اصطلاح توّم نباشد نی الجمته آشنایی به معانی ابیات این کتاب از این راه حاصل گردد... والحمد لله تمام شد دیباچه‌ی گلزار قدس.

مصحح پس از این دیباچه، "ختم دیباچه از نسخه‌ی عصر مؤلف" را می‌آورد که در هیچ یک از نسخ معتبر در دست مصحح این ختم نیامده است. با

تأمل اندکی می‌توان دریافت که این ختام، همان رساله‌ی مشواق فیض است که مؤلف در آن به معانی اصطلاحات عرفا می‌پردازد. اصطلاحاتی چون رخ، زلف، خال، خط، چشم و... (*آ مشواق*).

پس از دیباچه و ختام، مصحح مثنوی *آب زلال* فیض را می‌آورد که اثری جدا از *گلزار قدس* است و آن را بر اساس یک نسخه‌ی خطی ارائه می‌دهد در صورتی که از این مثنوی نسخه‌های متعددی موجود است (*آب زلال*) و به دنبال آن قصاید متفرقه‌ای را که در نسخه‌ی شماره‌ی ۲۴۷۲ مجلس شورا و جنگ-های پراکنده آمده، جمع‌آوری و درج می‌نماید. آن‌گاه مجموعه‌ی رباعیات را از نسخه‌ی اصلی و ملی (کتابت ابن رکن‌الدین) می‌آورد و در پایان جلد اول کتاب، ترقیمه ابن رکن‌الدین را ذکر می‌کند. آوردن ترقیمه در این قسمت به این مفهوم است که در تصحیح اثر، آقای فیضی دو نسخه‌ی معتبر عقیل‌الدین و نسخه‌ی تملک خود را پاره پاره نموده‌اند و هر پاره را در قسمتی از سه مجلد تصحیح خویش آورده‌اند. از نسخه‌ی عقیل در جلد اول تنها به آوردن سه پاره بسنده شده است: الف) دیباچه ب) رباعیات ج) ترقیمه.

بررسی روش مؤلف در تصحیح کتاب بحث فراوانی می‌طلبد که از آن می‌گذریم و به یکی از ویژگی‌های مهم نسخه‌ی عقیل‌الدین حسینی می‌پردازیم:

در حاشیه‌ی برخی از اشعار با قلمی دیگر کلمه‌ی *جمال*، *جلال*، *عشق* و حق توسط کاتب نوشته شده و مصحح به چند و چونی و چرایی آن توجه نمی‌کند و در نمی‌یابد که در نسخه‌ای که فردی دانشی چون ابن سید رکن‌الدین مسعود عقیل‌الدین حسینی که از فضلا و خوش‌نویسان عصر مؤلف در کاشان محسوب می‌شود، هیچ نکته‌ای بدون دلیل و علت نگاشته نمی‌شود. این کلمات در بعضی از صفحات نسخه‌ی اساس (اصلی) مصحح نیز آمده است. با تأمل در این کلمات و با توجه به تقسیم بندی فیض در فهرست آثارش درمی‌یابیم که فیض پس از تدوین *گلزار قدس* در صده برمی‌آید که چند اثر دیگر از درون این کتاب بیرون بکشد. به احتمال زیاد فیض در هنگام مطالعه و بررسی آن با قلمی در حواشی نسخه‌ی خودش از رموزی چون (عشق، جمال، جلال، حق) بهره برده تا در مرحله بعدی توسط خودش یا کاتب دیگری آن رموز، مطالب استخراج شوند، عقیل‌الدین

حسینی هم در نسخه‌ای که برای خویش کتابت می‌کرده، این رموز را در حاشیه‌ی اشعار می‌آورد. آقای فیضی در هنگام تصحیح این رموز را از حاشیه به داخل متن می‌آورد و آن‌ها را عنوان غزل و رباعی قرار می‌دهد. برای مثال در بخش رباعیات، بر بالای هر رباعی یکی از عناوین حق، کمال، جمال یا عشق قرار گرفته است. حال اگر اشعار بر مبنای این رموز استخراج شوند آن‌چه در فرارویمان قرار می‌گیرد چیزی نیست مگر رساله‌های *شوق العشق و شوق الجمال*. تنها یک نکته باقی می‌ماند و آن این‌که، برای دو رمز "حق" و "کمال" مدخلی نمی‌یابیم و نمی‌توانیم ادعا کنیم که فیض شوق الحقی و شوق الکمالی داشته است. برای رفع این اشکال، استاد ارجمند و محقق گران‌مایه نجیب مایل هروی بر این باور است که استعمال حق و عشق، جمال و کمال به جهت بار معنایی می‌توانند در این جا به جای هم قرار گیرند و معنای متناظری داشته باشند. این مطلب را با توجه به عدم تصریح مؤلف و کاتب می‌توان پذیرفت.

نسخه‌ای از *قصاید دهر آشوب* را آقای محمد مشکوه معرفی می‌کنند که حائز اهمیت است. این نسخه به سال ۱۰۹۱ - در سال آخر زندگی فیض - کتابت شده و در تملک میرزا فخرالدین است. آغاز و انجام این نسخه چنین است:

آغاز / *ایها المدعون للاسلام / ایها العابدون للاصنام*

انجام / ختم کردم سخن دهر آشوب / به تمنای ظهور شه دین

کوتاه سخن آن‌که، اگر مجموعه اشعار موجود فیض در کتابخانه‌ها مجدداً با دیدی نسخه‌شناسانه مورد نقد و نظر قرار گیرد به احتمال بسیار زیاد می‌توان همگی آثار منظوم فیض را از آن‌ها برکشید و ارائه نمود. نسخه‌ی شماره‌ی ۳۲۱ کتابخانه‌ی سپهسالار شامل چند قصیده و چند مثنوی از فیض است که شاید همان قصاید و مثنوی‌های فراموش شده‌ی فیض باشد. امید آن‌که، بار دیگر آقای مصطفی فیضی کاشانی با تلاشی دیگر آثار منظوم فیض را فراهم نمایند و با ساختار مورد نظر خود فیض آن‌ها را به طبع برسانند.

□ نسخ خطی

○ نسخه‌های مستقل که با عنوان دیوان در فهرست‌های خطی معرفی شده‌اند:

نسخ، ابن سید رکن‌الدین مسعود عقیل‌الدین الحسینی، ۱۰۸۵، ش ۹۳۷ ف،

ملی ۲/۴۷۷ (شامل ۱۲۰۰۰ بیت) // نستعلیق چلیپا، ۱۰۹۰، کتابخانه‌ی شچدرین (لنینگراد) ش ۴۶۹، نسخه‌ها ۱۰/۳۹۱. آغاز/ ثنای حق تعالی نیم من / چون من سزای حق تعالی // نسخ، سده‌ی ۱۲-۱۱، کتابخانه‌ی فرهاد معتمد، ش ۱۵۶، نسخه‌ها ۳/۲۱۰ (با عنوان: گلزار قدس) // نستعلیق، سده‌ی ۱۲، تملک آقای فیضی، دیوان علامه ملامحمد محسن فیض ۹۱ (۱۲۰۰۰ بیت) // نسخ، ش ۵۵۸۲۶، مجلس ۸/۱۷۰ (قصاید، ۳۴۰۰ بیت) // نستعلیق، ش ۸۶۹، ملک ۴/۶۹۳ (با عنوان: گلزار قدس) // کتابت یکی از نوادگان فیض، سده‌ی ۱۲، ش ۱۳۴۵۳، مرعشی ۳۴/۱۳۴ (قصاید) // سده‌ی ۱۲، ش (۲) ۱۳۴۰۶، مرعشی ۳۴/۲۴ (دیبچه) // نسخ، ش ۲۴۵۵، منی ۵/۵۹۸ // سده‌ی ۱۲، ش ۲۶۲۶ ع، ملی ۶/۱۷۸ // نستعلیق، ش ۳۲۱، سپهسالار ۴/۵۲۰ (قصیده و مثنوی ۱۳۵۰ بیت) // نسخ، احمد بن ملا حسین اصفهانی، ۱۲۱۰، ش ۴۱۳۴، مرعشی ۱۱/۱۵۳ (۶۵۰۰ بیت) // محمد بن ابراهیم بروجردی، ۱۲۱۵، تملک حسین شهنشاهی، الذریعه ۸/۵۴ (۳) ۹ (مالک این نسخه را چاپ کرده است) // نستعلیق، ۱۲۲۶، کتابخانه‌ی امیرالمؤمنین ۲/۱۹۴۲، الذریعه ۴۲۶/۲۲ // شکسته نستعلیق، ۱۲۳۲، ش ۴۲۲، سپهسالار ۴/۵۲۰ (۲۷۰۰ بیت) // سده‌ی ۱۳، ش (۴) ۴۸۱۸، ملک ۸/۱۰۲ (غزل‌ها) // عبدالباقی بن صدرالدین محمد بن ابوتراب فیضی کاشانی، سده‌ی ۱۳، ش (۱) ۱۳۴۳۶، مرعشی ۳۴/۹۶ (دیبچه) // نسخ، سده ۱۳، ش ۱۷۱۶۰، آستا ۱۱۷/۲۲۰ // نستعلیق، ش (۳) ۷۵۹۰، دانشگاه تهران ۱۶/۶۴۳ (غزل‌ها) // ش (۱۱) ۵۵۴۰، ملک ۸/۴۱۶ // نسخ، محمد حسین بن محمد آقا، ۱۳۰۴، ش ۲۹۵۵، ملی تبریز ۲/۶۲۸ // نستعلیق، اسحاق بن یوسف علی آبادی، ۱۳۱۳، ش ۲۹، احیاء میراث ۱/۴۸ (گزیده‌ی غزل‌ها) // نستعلیق، بی‌تا، ش ۲۵۹۶، ملی تبریز ۲/۶۲۵ // بی‌تا، ش ۱۳۹۱۶، گلپایگانی ۴/۱۹۲۰ (بخشی از اشعار) // بی‌تا، ش ۲۰۷۱۴، گلپایگانی ۴/۱۹۲۱ (بخشی از اشعار) // تملک عبدالحسین بروجردی (مشهد)، الذریعه ۱۸/۲۱۸.

○ اشعار پراکنده‌ی فیض در مجامیع و جنگ‌ها

نستعلیق، ۱۰۹۱، تملک فخرالدین نصیری، محمد مشکوه، مقدمه المحجّه البیضاء ۲/۳۵ (قصاید) // سده‌ی ۱۱، سنا ش (۵۳) ۳۸۹، نسخه‌ها ۱۰/۵۷۸ // حسین مفتاح، ش (۹) ۷۱۰، نسخه‌ها ۱۱۳۲/۷ // تملک آقای بهنیا، دیوان علامه محمد محسن

فیض، ۹۳ (رباعیات و یک مثنوی) // سده‌ی ۱۲، ش (۱۱) ۵۱۰۹، ملک ۲۰۷/۹ //
 نستعلیق، سده‌ی ۱۳ - ۱۲، ش ۱۶۶۹، فیضیه ۱۱۰/۳ // عبدالعظیم بن محمد حسن
 رشتی، ۱۲۱۳، ش (۱۸) ۷۷۷، ملک ۱۷۵/۵ // شکسته نستعلیق، ۱۲۶۸، ش ۵۱۴۴،
 مجلس ۱۸۱/۲۱ // نسخ، سده‌ی ۱۳، ش (۷) ۵۹۲۶، ملک ۱۰۸/۹ // نستعلیق، ش
 (۲۰) ۳۱۲۰، مجلس ۳/۵۶۲ (منتخب غزلیات و رباعیات) // ش (۴) ۷۵۹۰، دانشگاه
 تهران ۱۶/۶۴۳ (رباعیات) // بی‌تا، تملک ملاعبدالباقی مرقوم، دیوان علامه محمد
 محسن فیض ۹۳ (غزلیات) // ش (۱۱) ۵۱۰۹، ملک ۲۰۷/۸

□ نسخ چاپی

- بمبئی: بی‌نا، ۱۳۰۰ ق (سنگی) // به کوشش اسدالله شهنشاهی - تهران:
 بی‌نا، ۱۲۴۸، ۱۳۰۸ ق. ۲۰۰ ص (سنگی); ۱۳۵۷ ق. ۱۷۸ ص (سنگی); ۱۳۳۷، ۸۱۵
 ص // - تهران: کتابفروشی میر کمالی، ۱۳۷۸ ق. ۲۱۶ ص // - تهران: شمس،
 ۱۳۳۸، ۷۱۵ ص // به کوشش محمد پیمان، با مقدمه‌ی محمد علی صفر - تهران:
 پیمان، ۱۳۵۳، ۱۳۶۶، ۱۳۷۰، ۱۳۷۲، ۱۳۸۳، و ۴۱۹ ص // به کوشش مصطفی
 فیضی کاشانی - تهران: اسوه، ۱۳۷۱، ۳ ج. // با مقدمه‌ی علی شفیعی - تهران:
 چکامه، ۱۳۸۰، ۷۲۰ ص (با عنوان: دیوان کامل محقق ربّانی ملامحسن فیض
 کاشانی همراه با رساله گلزار قدس) // به کوشش مجتبی مولوی - تهران: انعام،
 ۱۳۸۰، ۷۰۴ ص // به کوشش جعفر رسول زاده - قم: الطیّار، ۱۳۸۱ (با عنوان:
 مجموعه غزلیات).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

ثروء بشكاه علوم انسانی ومطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی